
 Prikaz

Mira Bogdanović
**Elitistički pasijans. Povijesni
 revizionizam Latinke Perović.
 O nemislicama, nedomislicama,
 dvomislicama i besmislicama**

Mostart, Zemun, 2016, 217 str.

U okviru onoga što definiramo kao intelektualnu historiju tijekom godina odvijali su se brojni “narrativni okršaji” unutar kojih su kreirane paradigme, a koje su se odnosile na nove načine analize određenih teorija, odnosno na ukazivanje manjkavosti istih.

U tom kontekstu možemo promatrati i teorijsko djelovanje sociologinje te bivše suradnice Međunarodnog instituta za socijalnu historiju (IISG) u Amsterdamu Mire Bogdanović koja u svojoj posljednjoj knjizi *Elitistički pasijans. Povijesni revizionizam Latinke Perović. O nemislicama, nedomislicama, dvomislicama i besmislicama*, između ostalog, kritički pristupa liberalnoj teorijskoj osnovi koju pruža poznata srpska povjesničarka Latinka Perović. U sedam dijelova (“Dvije elite. lažna i istinska”; “Izazov modernizacije i patrijarhalni odgovor”; “Neželjena elita je ulje na vodi”; “Dvije povijesne vertikale: totalitarna i slobodarska, radikalizam i liberalizam”; “Zaigrane analogije”; “Bijele mrlje i lumpenelita”; “Nekad i sad”), podijeljenih na poglavlja, autorica interpretira ono što možemo nazvati političkom

metamorfozom ove srpske povjesničarke od marksistkinje k liberalki, odnosno njezin prijelaz iz “dominantne” u “neželjenu elitu”.

U kontekstu navedenog Bogdanovičkina kritika temelji se na dvjema ključnim knjigama same Latinke Perović; to su: *Dominantna i neželjena elita. Beleške o intelektualnoj i političkoj eliti u Srbiji (XX-XXI vek)* (2015.), koja je, između ostalog proglašena i kapitalnim djelom postjugoslavenske historiografije, te knjiga *Snaga lične odgovornosti* (2. izd. 2008.), napisana u formi intervjua kojega je s Latinkom Perović vodila Olivera Milosavljević. U fokusu analize Mire Bogdanović, između ostalog, nalazi se teorijska neutemeljenost Perovićkinih teza te njezina premisa o postojanju neprekinute linije u razvoju srpskog liberalizma od 19. stoljeća do danas. Također se stavlja pod upitnik i izbor povijesnih aktera koje je Latinka Perović definirala kao *srpske liberale*. Sukladno navedenom temeljna je teza knjige, kako je to u Predgovoru istaknuo Zlatko Paković, kritičko ispitivanje ideologije u djelu Latinke Perović, koja je napravila odmak od marksističkih pozicija, koje je zastupala tijekom svoga ranijeg političkog i povjesničarskog rada. Naime, Latinka Perović, prema Pakoviću, oštro redefinira svoje stajalište: “Ono što je za pedesetgodišnju istoričarku predstavljalo napredak u Srbiji, posle trideset godina za nju je uzrok nacionalnom nazadovanju” (str. 8). Na tragu toga Paković ističe ideološku suprotstavljenost knjige *Srpski socijalisti 19. veka* (1985.), pisane s marksističke pozicije, i stajališta zastupljenog u knjizi *Dominantna i neželjena elita* i drugim radovima. U tom kontekstu treba gledati i na izbor poje-

dinaca koji prelaze iz “dominantne” u “neželjenu” elitu. Naime, sukladno shvaćanju Latinke Perović “dominantnu” elitu čine jugoslavenski komunisti koji su dominirali pozicijama moći tijekom druge polovice 20. stoljeća. Nasuprot njima bila je “neželjena elita”, tj. srpski liberali kojima je bilo onemogućeno političko djelovanje. Radi ilustracije Bogdanović navodi primjer Ivana Stambolića, kojega je Latinka Perović definirala kao pripadnika *neželjene elite*. Međutim, Bogdanović u polemičkom tonu ističe kako srpska povjesničarka previđa činjenicu da je sam Stambolić još 1995. u ispovjednom intervjuu branio komunističko stajalište u pristupu nacionalnom pitanju i modernizaciji (str. 30). Stoga autorica ovdje upućuje na činjenicu kako Stambolić zapravo nikada nije napustio okvire “dominirajuće elite”, kako to implicira Perović. Na tragu toga autorica ukazuje na činjenicu da Perović nije razradila teorijski okvir u *Dominantnoj i neželjenoj eliti*. Na to nastavlja premisu da u sociologiji ne postoji dihotomija dominantne i neželjene elite, nego isključivo podjela na elitu, kontra elitu i masu, koje se ciklički izmjenjuju na čelu društveno-političkog sustava, čime ukazuje na arbitrarnu upotrebu samog pojma *elite* (str. 39), zaključujući kako je podjela na *dominantnu* i *neželjenu* elitu umjetna i proizvoljna (str. 34).

Druga je bitna točka ove knjige pokušaj ukazivanja na kontinuirani razvoj liberalne misli u Srbiji još od druge polovice 19. stoljeća. To je, prema Bogdanović, sasvim povijesno neutemeljeno jer Perović kao svojevrsne preteče srpskog liberalizma ističe Živojina Perića (1868.-1953.) i Milana Piroćanca (1837.-1897.). Na tragu toga Mira Bogdanović navodi: “Perović

ćeva uzdiže liberalne 19. stoljeća kao uzor znanja, kulture i zapadnjačkih vrijednosti” (str. 204). I ovdje autorica ukazuje na određenu nedosljednost u teorijskom pogledu. Naime, prema autorici, Latinka Perović se, pri povezivanju djelovanja Milana Piroćanca s liberalizmom, ne osvrće na njegovo negativno viđenje općeg prava glasa (str. 135), što izravno proturječi temeljnim idejama liberalizma. Bogdanović stoga kritizira “Latinkino glorificiranje liberalizma iz 19. stoljeća”, koji je bio sve prije nego demokratski, te se čudi da Perović srpske komunističke “liberalne” povezuje s tom autoritarnom verzijom elitističkog liberalizma. Suprotstavlja se njezinoj tezi da je to vrijeme razvoja vladavine prava te liberalne države koja nema prioritet ratovanja. Nasuprot tome Bogdanović ističe kako Perović u potpunosti ignorira činjenicu da je u isto vrijeme to razdoblje “*žestokih nacionalizama, brojnih ratova*” (str. 20).

Temeljna je pak teza knjige Mire Bogdanović da Latinka Perović danas predstavlja pročišćene biografije srpskih “apostola liberalizma”, što Bogdanović izjednačava s prikazivanjem političkih konvertita, koje je obilježeno crno-bijelim kontrastima. Uporište takve teze autorica pronalazi u prikazu “neželjene” srpske elite, u koju Latinka Perović ubraja: Marka Nikezića, Koču Popovića, Milovana Đilasa, Ivana Đurića, Novaka Pribičevića, Slobodana Inića, Ivana Stambolića, Olgu Popović-Obradović (jedina žena u *eliti*), Simu Ćirkovića, Zorana Đinđića te Radomira Konstantinovića. Autorica navodi kako navedeni nemaju dodirnih političkih točaka te kako davanjem etikete liberalizma dolazi do ignoriranja određenih povijesnih činjenica. Na tragu toga Bogdanović po-

stavlja pitanje po čemu je Marko Nikezić (1921.-1991.) liberal. Prema njoj, Nikeziću se može pristupiti kao liberalu jedino u kontekstu shvaćanja kako su ti liberali, *što* Bogdanović piše s navodnicima, “smatrali da su tvrdnje bez dokaza, laž i kleveta, politički uspješnije oružje protiv opozicije od batina i robije” (str. 100). To su riječi Dobrice Ćosića, koji nasuprot izabranih 12 apostola, stoji usamljen, kao utjelovljenje dominantne elite, srpskog komunizma izjednačenog s nacionalizmom i etničko-teritorijalnom ekspanzijom. U knjizi se ističe primjer kako je sam Nikezić početkom 1970-ih ustvrdio da se u njihovoj politici ne radi ni o kakvom liberalizmu, nego je sebe definirao kao revolucionarnog demokrata (str. 104).

Bogdanović ističe kako je potonje uvjetovano nastojanjem Latinke Perović da se izvrši revizija dijela srpske prošlosti i kreiranjem teze da je u Srbiji oduvijek postojala “neželjena liberalna elita” koja nije mogla djelovati zbog “dominantne komunističke elite”, s time da sebe identificira s “neželjenom liberalnom elitom”. Stoga, na tragu argumenta kako Latinka Perović u svojim novijim radovima vrši povijesni revizionizam, Bogdanović ističe njezinu tezu da komunisti nisu preuzeli kormilo 1945., već još davne 1888., kada su na vlast zasjeli pripadnici Narodne radikalne stranke, komunisti toga vremena. Oni su ideologiju preuzeli od ruskih narodnjaka, preko Svetozara Markovića, čiji je cilj bio preskočiti kapitalizam. Potom se ništa nije mijenjalo, a paralelna nekada liberalna tradicija, čiji su eksponenti bili i srpski “liberali” 1968.-1972., nije se uspjela nametnuti i okrenuti povijesni razvoj. Za Perović je jedino kapitalizam modernizacijska snaga,

a liberalizam njegova ideologija. Na tragu kritičkog preispitivanja ideologije liberalizma u novijem djelu Latinke Perović, autorica ističe kako danas za Perović biti komunist znači zapravo biti antikapitalist, odnosno nositi žig antimodernizacijskog otpora (str. 31). Ovdje autorica naglašava diskrepanciju između ranijih radova Latinke Perović i njezine suvremene interpretacije. Kao primjer navodi *činjenicu da je* Perović u intervjuu Oliveri Milosavljević potvrdila modernizacijski karakter komunističke vlasti, ističući napredak u kulturi, ekonomiji te ostalim aspektima društva za vrijeme realnog socijalizma. Međutim, nešto kasnije ona nije čela modernizacijski aspekt komunističkog društva, ističući kako je bilo modernizacije, ali nije bilo modernosti (str. 50).

I ovu knjigu Mire Bogdanović, baš kao i prethodnu koja vrši dekonstrukciju mita oko Milovana Đilasa, možemo interpretirati na tragu definicije prema kojoj i ovo izdanje predstavlja “pečenu maglu liberalne mitologije”. Time autorica ponovno otvara brojna pitanja, pružajući na taj način prostor za redefiniranje određenih interpretacija povijesnih činjenica te njihovu percepciju i propitivanje mimo ustaljenih paradigmatičkih normi.

Ana Rajković
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu